

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК В УМОВАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті наведено результати дослідження особливостей рефлексії засуджених жінок в умовах виправної колонії, визначено рівні та типи рефлексії. Констатовано, що виховний процес у пенітенціарних закладах може бути оптимізовано шляхом розвитку рефлексії у засуджених жінок. Джерел – 12.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивні типи, чинники рефлексії, засуджені до позбавлення волі, ресоціалізація.

Постановка проблеми. Зростання у сучасному суспільстві злочинності загалом та жіночої злочинності зокрема, а також кількості рецидивних злочинів колишніх засуджених вимагають перегляду практики виховної роботи пенітенціарних закладів. Ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, потребує впровадження психологічних знань і вмій. Актуальність проблеми удосконалення механізмів ресоціалізації засуджених у місцях позбавлення волі, нерозробленість питання врахування у даному процесі гендерних особливостей та розвитку рефлексії як визначального для ресоціалізації утворення зумовили вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях багатьох вчених (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, С. Л. Рубінштейн, В. В. Столін та ін.) доводиться, що центральним механізмом регуляції людиною своєї поведінки, переосмислення своєї поведінки та образу свого „Я” є рефлексія [9].

Однак попри значну кількість досліджень, присвячених вивченню особистості засуджених (А. Г. Ковальов, О. В. Чернишова, О. Д. Питлюк-Смерчинська, В. А. Семенов, Ю. В. Славінська, В. В. Яковлев та ін.), у яких вивчались окремі аспекти „Я”-концепції, особистісні зміни в умовах позбавлення волі, особливості спрямованості, ціннісні орієнтації, життєві плани, самооцінка, вольова сфера, вплив установок на поведінку, залишається невивченим питання рефлексії засуджених. Окрім того, серед великої кількості досліджень особистості злочинців лише незначна частина розкриває особливості жіночої злочинності (Ю. М. Антонян, А. А. Габіані, І.Є. Жигаренко, А. К. Лекарь, А. О. Пашко, Г. С. Резніченко, В. А. Серебрякова та ін.) [1; 9].

Практика як вітчизняної, так і зарубіжних систем виконання покарань свідчить про дуже низький рівень рефлексії в засуджених. Щоб повернути віру в себе, в майбутнє, необхідно створити спеціальні умови в установах виконання покарань для розвитку саме рефлексії. Розвиток даної якості допоможе переосмислити себе, свій життєвий досвід, повернути віру у себе та у своє майбутнє. Недостатні знання особливостей в цій сфері перешкоджають процесу перевиховання – ресоціалізації засуджених.

Мета статті – з’ясувати рівень розвитку рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі, та особистісні характеристики, пов’язані з виявленими рівнями, в умовах позбавлення волі.

Для досягнення мети та перевірки гіпотези дослідження було поставлено такі

завдання:

1. Проаналізувати роль рефлексії серед психологічних особливостей жінок, засуджених до позбавлення волі.
2. Провести емпіричне дослідження особливостей рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі.
3. З'ясувати сформованість показників рефлексії засуджених до позбавлення волі жінок та її типи.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.

Дослідження проводилося на базі Приазовської виправної колонії №107. Усього в дослідженні взяли участь 126 жінок (70 – засуджені за скоєння ненасильницьких злочинів (проти власності; у сфері господарської діяльності, проти громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), 56 – за скоєння насильницьких злочинів (проти життя і здоров'я особи) віком від 20 до 35 років, з них 63 особи склали експериментальну групу на етапі формувального експерименту, 63 – контрольну.

Аналізуючи теоретичні розробки, спостереження та досвід роботи з засудженими до позбавлення волі, дозволяють стверджувати, що до психологічних особливостей жінок, засуджених до позбавлення волі, належать: знижена соціальна адаптація, порушені міжособистісні контакти, імпульсивність, порушення прогнозування наслідків своїх вчинків, неприйняття соціальних, правових норм, ригідність, агресивність, афективні установки, негативний зміст ціннісно-сислової системи, емоційна нестійкість, витіснені почуття, агресивність, затяжне та глибоке переживання травм, страх, образа, ревності, втрата вищих почуттів (любові, співчуття, жалю), невірноваженість, тривожність, деформація базової самоідентичності особистості як жінки, розлади вольової, емоційної, мотиваційної сфер особистості, зниження моральних якостей, викривлення моральної сфери.

Для з'ясування ролі рефлексії серед психологічних особливостей жінок, засуджених до позбавлення волі було розглянуто зміст поняття „рефлексія” (А. Бандура, Р. Блумер, М. І. Дьяченко, та ін.), її значення у житті людини (Б. Г. Ананьєв, Б. С. Братусь, Ю. М. Кулюткін, І. С. Ладенко, С. Л. Рубінштейн та ін.), умови її розвитку (О. С. Анісімов, Ю. Л. Лінецький, та ін.), види рефлексії (Л. А. Карпенко, В. І. Слободчиков, Г. М. Траїліна, та ін.), її зв'язок з іншими психічними явищами (О. С. Анісімов, В. В. Давидов, та ін.), її основні компоненти (Б. В. Кайгородов, І. А. Монахова, Є. В. Хаяйнен) [1; 4; 5; 9]. Узагальнення наукових даних з окреслених питань та їх співвіднесення з основною метою та завданнями нашого дослідження дало підстави стверджувати, що у засуджених жінок варто вивчати і, за необхідності, розвивати рефлексію. Розглянувши визначення рефлексії в вітчизняній та зарубіжній психології, ми виявили найпоширеніші з них. А. Бандура, Н. І. Гуткіна, В. В. Столін вважають, що рефлексія - це найважливіший механізм самопізнання і саморегуляції.

Р. Блумер розглядає рефлексію як узагальнення інтелектуальної діяльності, що нав'язується свідомості культурою міркування.

М. І. Дьяченко, Л. А. Кандибович в зміст поняття "рефлексія" вкладають переосмислення та повторну перевірку своїх власних уявлень і думок про інших людей.

В. І. Слободчиков бачить рефлексію як смисловий центр усієї людської реальності.

Д. Елкінс при визначенні поняття "рефлексія" розглядає її саме як специфічну людську здатність до самоусвідомлення, за допомогою якого людина здійснює аналіз свого життєвого досвіду, свого змісту свідомості.

Г. М. Андрєєва, Л. А. Венгер та В. С. Мухіна мають своє бачення рефлексії як здатності усвідомлювати свої особливості, а також те, як вони сприймаються іншими, і будують на цьому підґрунті свою поведінку.

Визначення рефлексії вченими І. М. Семеновим та С. Ю. Степановим відрізняється від інших, а саме рефлексія це рівень ієрархічно організованого мислення та механізм саморозвитку особистості [9; 10].

В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов вбачають в понятті "рефлексія" детермінанту творчого процесу.

Узагальнення вище викладеного дозволило сформулювати визначення рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі – активність особистості, спрямована на осмислення власних уявлень, почуттів, думок щодо себе та інших, що сприяє розвитку особистості, інтеграції її життєвого шляху.

За результатами аналізу психологічної літератури було зроблено висновок про те, що рефлексія пов'язана з іншими психічними явищами: з мисленням та мовою; пам'яттю та уявою; із самосвідомістю – сприйманням численних „образів” самої себе у різних ситуаціях діяльності і поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми і в поєднанні цих образів у єдиний образ, а потім у поняття свого власного "Я" як суб'єкта, відмінного від інших суб'єктів; самооцінкою; емоційною сферою, однак переживання часто можуть блокувати рефлексію або перешкоджати її реалізації; із саморозумінням, результат якого – усвідомлення знання про себе. Це дало підстави вважати доцільним вивчення рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі, у зв'язку з іншими їх психічними утвореннями.

Відповідно до виявлених особливостей даної категорії осіб такими важливими психічними утвореннями, взаємопов'язаними з рефлексією, було визначено: загальний рівень інтелекту, уявлення про себе у різних часових аспектах, самоствавлення (саморозуміння, самозвинування), емоційні особливості (агресивність, ворожість, почуття провини, тривожність).

Основними етапами розвитку рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі, можуть бути виділені П. Р. Алексєєвим етапи рефлексивного процесу: зупинка (спостереження), фіксація (виокремлення важливого), об'єктивація (визначення того, що можна змінити), відчуження (сприйняття властивостей свого „я” ніби зі сторони), символізація (символічне позначення певних особливостей свого „я”, робота з цими символами).

Розвиваючи рефлексію засуджених жінок, варто виділити та пропрацювати такі її складові: рефлексія „Я” („мої цінності”, „мої досягнення”, „мій образ”, „мої емоції”), рефлексія „Ти” (осмислення своїх уявлень, знань про іншого), рефлексія „Ми” (осмислення своєї взаємодії з іншими людьми).

Для з'ясування можливостей цілеспрямованого розвитку рефлексії у жінок, засуджених до позбавлення волі, було розглянуто засоби та форми впливу на особистість засудженої жінки у пенітенціарних закладах. З цією метою був здійснений аналіз праць В. Л. Васильєва, А. Д. Глоточкіна, М. І. Єнікєєва, А. С. Міхліна, А. О. Пашко, В. Д. Пірожкова, В. В. Суліцького, Ю. В. Чуфаровського, Г. Г. Шиханцова, які основною задачею виправних закладів називають: створення умов формування адаптивної поведінки особистості, сприяння

ціннісній переорієнтації, формуванню механізму соціально-позитивної поведінки (за М. І. Єнікеевим); досягнення того, щоб засуджений сам прагнув до перевиховання та переробки своєї особистості (за Ю. В. Чуфаровським) [3; 4; 9; 11].

Як форми впливу на особистість засуджених до позбавлення волі у науковій літературі називають: навчання, працю, спілкування, які обов'язково поєднуються з режимом, особливою організацією діяльності; як методи впливу – вимоги, примус, покарання, що обов'язково мають поєднуватись із системою заохочень, переконання, регулювання міжособистісних стосунків, регулювання передачі інформації, метод „вибуху”[3].

Як напрями впливу на особистість засуджених вчені виокремлюють: створення колективу, сповідь, каяття, примирення з потерпілим, руйнування злочинного стереотипу та заміна його трудовим, вплив через сім'ю засудженого та його товаришів, які перебувають на волі, участь у художній самодіяльності, заняття художніми ремеслами, навчання та деякі інші (В. Л. Васильєв), врахування специфіки соціальних ролей засуджених (Г. Г. Шиханцов), виховання жіночності (А. О. Пашко), розвиток почуття совісті (А. С. Міхлін), активізація, закріплення та поглиблення стану каяття (А. Д. Глотчкін, В. Д. Пірожков). Однак необхідність розвитку рефлексії засуджених для оптимізації процесу їх ресоціалізації до даного часу не розглядалась[1; 8].

Таким чином, для оптимізації виховного впливу на засуджених жінок у закладах позбавлення волі доцільно створювати умови для переключення цілеспрямованої уваги на інші процеси; збуджувати активну діяльність, спрямовану на самовиховання, ліквідацію наслідків свого злочину; стимулювати позитивну поведінку через збільшення кількості побачень з дітьми, рідними; оцінювати поведінку жінки не лише як засудженої, а й як матері (якщо є діти), наявність соціальних зв'язків із суспільством та рідними, характер планів на майбутнє життя після звільнення. Розвиток рефлексії у засуджених жінок дозволить: навчити передбачати наслідки своїх дій, вчинків; навчити саморегуляції; знайти способи для виправлення допущених помилок; гармонізувати внутрішній світ; самостійно вирішувати життєві проблеми; тобто загалом сприятиме ресоціалізації, попередженню вчинення нових злочинів та адаптації до життя після повернення на волю.

Методи: методика діагностики рефлексії А. В. Карпова (дозволяє виявити рівень розвитку рефлексії) [5]; методика „Хто я?” М. Кун, Т. Макпартленд у модифікації Т. В. Румянцевой (дозволяє вивчити змістовні характеристики ідентичності особистості, характеристики сприйняття самого себе, часові характеристики ідентичності); тест-опитувальник самоставлення В. В. Століна, С. Р. Пантілєєва (дозволяє оцінити вираженість показників самоставлення особистості, зокрема, самозвинувачення та саморозуміння); опитувальник Басса-Дарки (дозволяє виявити індекс агресивності та індекс ворожості; оцінити окремі прояви агресії, зокрема, почуття провини); 16-ти факторний особистісний опитувальник Кеттелла, форма С (дозволяє виявити модель індивідуально-психологічних властивостей особистості людини за низкою факторів, серед яких обрано фактор В – загальний рівень інтелекту, фактор О – ступінь тривожності).

Для аналізу отриманих результатів застосовувались методи: описової статистики (обчислення середніх значень та стандартного відхилення) для з'ясування рівня сформованості показників рефлексивності у жінок, засуджених до позбавлення волі; ϕ^* -критерій – кутове перетворення Фішера для виявлення відмінностей у рівнях розвитку рефлексії досліджуваних різних типів; кореляційний аналіз для перевірки зумовленості рівня розвитку рефлексії (її

показників) досліджуваних їх особистісними характеристиками (виявленими за методиками В. В. Століна, С. Р. Пантілеєва, Кеттелла та Басса-Дарки).

У ході емпіричного дослідження було отримано такі результати. Розвиток рефлексії досліджуваних (виявлений за методикою А. В. Карпова) перебуває на середньому рівні, наближаючись до низького ($M=114,39$, $\sigma=12,99$). Порівняльний аналіз рівнів розвитку рефлексії у досліджуваних різних груп за типом скоєного злочину проводився з допомогою F^* -критерію – кутового перетворення Фішера (див. табл. 1).

Показники стандартного відхилення за результатами усіх методик значно нижчі від отриманих середніх значень, що свідчить про відносну однорідність вибірки за зазначеними показниками. Ідентичність засуджених жінок більшою мірою пов'язана з минулим (51% відповідей від загальної їх кількості) і теперішнім часом (48,6%), і дуже мало з майбутнім часом (0,4%), тісно пов'язана із сімейною сферою (прослідковується у 98% відповідей), мало пов'язана з фізичними характеристиками (2%) та діяльністю (3%), планами на майбутнє (0,5% випадків) та екзистенційними роздумами (0,2% випадків) і загалом (у термінах М. Кун та Т. Макпартленд для таких випадків) є неадаптивною (у 78% усіх самоописів переважає нейтральний тон ідентифікаційних характеристик, у 12% – негативний).

Як бачимо, у жінок, засуджених до позбавлення волі загалом спостерігається зниження рівня рефлексії та особистісних якостей, пов'язаних з нею.

Таблиця 1

Порівняння рівнів розвитку рефлексії досліджуваних різних груп

№ n/n	Групи досліджуваних	Кількість осіб з різними рівнями розвитку рефлексії, %		
		низький	середній	Високий
1	Скоїли ненасильницькі злочини	36, 51,4%	31, 44,3%	3, 4,3%
2	Скоїли насильницькі злочини	37, 66%	16, 28,6%	3, 5,4%
Достовірність відмінностей		$p>0,1$	$p>0,1$	$p>0,1$

Як бачимо з табл. 1, за рівнем розвитку рефлексії, групи досліджуваних достовірно не відрізняються.

Щодо інших особистісних якостей досліджуваних, то у групі досліджуваних загалом спостерігаються: середній рівень прояву саморозуміння та самозвинувачення; середній рівень агресивності, вищий нормативного рівень ворожості, середній рівень почуття провини; низький рівень розвитку інтелекту, середній рівень розвитку тривожності.

Диференційний аналіз зазначених вище особистісних якостей у різних групах досліджуваних за рівнями розвитку рефлексії (див. табл. 2) показав, що незалежно від типу скоєного злочину, у засуджених жінок з низьким рівнем розвитку рефлексії спостерігається низький рівень саморозуміння, самозвинувачення та почуття провини, загального інтелекту, середній рівень агресивності, тривожності та високий рівень ворожості. У засуджених жінок із середнім рівнем розвитку рефлексії спостерігається низький рівень загального інтелекту,

саморозуміння, самозвинувачення та почуття провини, агресивності, тривожності, високий рівень ворожості.

У засуджених жінок з високим рівнем розвитку рефлексії спостерігається відмінність між групами за показником самозвинувачення та загального інтелекту (вищі у тих, хто скоїли ненасильницькі злочини – відповідно середній рівень самозвинувачення та високий рівень загального інтелекту, у той час, як у групі тих, хто скоїли насильницькі злочини – низький та середній). За іншими характеристиками відмінностей між групами досліджуваних з високим рівнем розвитку рефлексії відмінностей не виявлено: низький рівень агресивності, середній рівень ворожості, саморозуміння, почуття провини, тривожності. За даними табл. 2 можна простежити тенденцію зростання рівня розвитку усіх особистісних характеристик із зростанням рівня розвитку рефлексії досліджуваних.

Таблиця 2

Співвідношення рівнів розвитку рефлексії досліджуваних з рівнями розвитку інших особистісних якостей

№ n/n	Група досліджуваних за типом скоєного злочину	Рівень розвитку Рефлексії	Показники розвитку особистісних якостей* (M, σ)						
			Самозвину- вачення	Саморозуміння	Агресивність	Ворожість	Почуття провини	Загальний рівень інтелекту	Тривожність
1	Ненасильницький	низький	н. 43,4 /17,9	н. 15,6 /15,1	с. 22,8 / 5,3	в. 12,1/ 2,4	н. 2,69/ 1,17	н. 2,7 /1,3	с. 4,1/ 1,7
		середній	с. 62,6 /20,7	с. 51,3 /15,8	с. 18,8 /4,7	в. 10,5 /2,3	с. 5,1 /0,9	н. 3,3 /1,3	с. 6,8 /0,8
		високий	с. 55,9 /36,1	в. 86,7 /8,7	н. 16,0 /1,0	с. 10,0 /0,0	в. 6,3 /1,2	в. 5,0 /1,0	в. 10,0 /0,0
2	Насильницький	низький	н. 43,9 /26,5	н. 15,2 /9,4	с. 21,1 /4,9	в. 11,3 /2,3	н. 3,5 /1,4	н. 2,9 /1,3	с. 4,5 /2,1
		середній	с. 61,0 /21,4	с. 50,0 /23,4	с. 18,8 /3,9	в. 10,4 /1,6	с. 5,1 /1,4	н. 3,7 /1,2	с. 6,9 /1,5
		високий	н. 34,5 /23,6	в. 81,7 /0,0	н. 15,3 /1,2	с. 9,3 /0,6	в. 7,7 /0,6	с. 4,7 /1,5	в. 10,3 /0,6

* – н. – низький рівень розвитку, с. – середній, в. – високий.

Для з'ясування достовірності виявленої тенденції було проведено кореляційний аналіз, результати якого дозволили виявити достовірні статистично значущі зв'язки показника „рівень розвитку рефлексії” (за методикою діагностики рефлексії А. В. Карпова) з

показниками усіх інших вище зазначених особистісних характеристик: „самозвинувачення” ($r=0,31$ при $p\leq 0,01$) та „саморозуміння” ($r=0,83$ при $p\leq 0,01$), виявлених за опитувальником самоствалення В. В. Століна, С. Р. Пантілесва; „індекс агресивності” ($r=-0,40$ при $p\leq 0,01$), „індекс ворожості” ($r=-0,30$ при $p\leq 0,01$), „почуття провини” ($r=0,65$ при $p\leq 0,01$), виявлених за методикою Басса-Дарки; факторів В „загальний рівень інтелекту” ($r=0,39$ при $p\leq 0,01$) та О „рівень тривожності” ($r=0,69$ при $p\leq 0,01$), виявлених за 16-ти факторним особистісним опитувальником Кеттелла.

Для виявлення типів рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі, був здійснений аналіз розвитку особистісних якостей, що значуще корелюють з рефлексією, у досліджуваних з різними рівнями сформованості рефлексії.

У досліджуваних з низьким рівнем розвитку рефлексії спостерігається: низький рівень самозвинувачення, низький рівень саморозуміння, середній рівень агресивності, високий рівень ворожості, низький рівень почуття провини, низький загальний рівень інтелекту, середній рівень тривожності.

При цьому у даній групі досліджуваних вищий у порівнянні з іншими групами показник агресивності та ворожості. Застосування критерію ϕ^* – кутове перетворення Фішера з попарним порівнянням груп засвідчило: відсоткова частка осіб з високим та середнім рівнем агресивності у даній групі (85%) істотно перевищує такі частки (66% – у групі із середнім рівнем рефлексії, 17% – з високим) у двох інших групах ($p\leq 0,02$); відсоткова частка осіб з високим рівнем ворожості у даній групі (70%) істотно перевищує такі частки (43% – у групі із середнім рівнем рефлексії, 0% – з високим) у двох інших групах ($p\leq 0,018$). За результатами експериментальної співбесіди з психологом виявлено, що 19% (14 осіб) досліджуваних даної групи насправді визнають свою провини та розкаюються у скоєному.

У досліджуваних із середнім рівнем розвитку рефлексії спостерігається: середній рівень самозвинувачення, високий рівень саморозуміння, середній рівень агресивності, високий рівень ворожості, середній рівень почуття провини, низький загальний рівень інтелекту, середній рівень тривожності.

При цьому у даній групі досліджуваних вищий у порівнянні з іншими групами показник прояву самозвинувачення. Застосування критерію ϕ^* – кутове перетворення Фішера з попарним порівнянням груп засвідчило: відсоткова частка осіб з високим рівнем самозвинувачення (70%) істотно перевищує такі частки (34% – у групі із низьким рівнем рефлексії, 33% – з високим) у двох інших групах ($p\leq 0,001$). За результатами експериментальної співбесіди з психологом виявлено, що 55% (26 осіб) досліджуваних даної групи насправді визнають свою провини та розкаюються у скоєному.

У досліджуваних із високим рівнем розвитку рефлексії спостерігається: низький рівень самозвинувачення, високий рівень саморозуміння, низький рівень агресивності, середній рівень ворожості, високий рівень почуття провини, середній загальний рівень інтелекту, високий рівень тривожності.

При цьому у даній групі досліджуваних вищий у порівнянні з іншими групами показник, саморозуміння, почуття провини, загального рівня інтелекту та тривожності. Застосування критерію ϕ^* – кутове перетворення Фішера з попарним порівнянням груп засвідчило: відсоткова частка осіб з високим рівнем саморозуміння у даній групі (100%) істотно перевищує такі частки (1% – у групі із низьким рівнем рефлексії, 87% – із середнім) у двох інших групах ($p\leq 0,002$ та $p\leq 0,04$); відсоткова частка осіб з високим рівнем прояву почуття

провини (83%) істотно перевищує такі частки (5% – у групі із низьким рівнем рефлексії, 34% – із середнім) у двох інших групах ($p \leq 0,02$); відсоткова частка осіб з високим та середнім рівнем інтелекту (83%) істотно перевищує такі частки (32% – у групі із низьким рівнем рефлексії, 42,6% – із середнім) у двох інших групах ($p \leq 0,013$ та $p \leq 0,041$); відсоткова частка осіб з високим рівнем тривожності (100%) істотно перевищує такі частки (14% – у групі із низьким рівнем рефлексії, 28% – із середнім) у двох інших групах ($p \leq 0,001$). За результатами експериментальної співбесіди з психологом виявлено, що 83% (5 осіб) досліджуваних даної групи насправді визнають свою провину та розкаюються у скоєному.

Вище викладене дозволило нам виділити три типи досліджуваних: рефлексивно-агресивний (з низьким рівнем розвитку рефлексії та високими показниками агресивності і ворожості); рефлексивно-аутоагресивний (із середнім рівнем розвитку рефлексії та високим показником самозвинувачення); рефлексивно-розсудливий (з високим рівнем рефлексії та істотно вищими у порівнянні з іншими типами рівнями онтогенетичної рефлексії, саморозуміння, почуття провини, загального рівня інтелекту, тривожності). При чому у групі досліджуваних першого типу спостерігається істотно нижчий відсоток тих, хто розкаюється у скоєному злочині, ніж у групі другого ($p \leq 0,01$) та ($p \leq 0,003$) третього типу.

Висновки. Розв'язання наукової проблеми особливостей рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі, дозволило зробити такі висновки:

1. Для оптимізації виховного впливу на жінок, які відбувають покарання у пенітенціарних закладах, доцільно розвивати їх рефлексію – активність особистості, спрямовану на осмислення власних уявлень, почуттів, думок щодо себе та інших, що сприяє розвитку особистості, інтеграції її життєвого шляху.

2. Особливостями рефлексії жінок, засуджених до позбавлення волі (незалежно від типу скоєного злочину) є: знижений її рівень розвитку; неадаптивна ідентичність, у якій майже відсутній позитивний фон самосприймання; наявність слабких сторін: відсутність уявлень про себе у майбутньому, уявлень про себе як кохану жінку, дружину, екзистенційних думок та переживань, мало виражені уявлення про свої фізичні межі, про себе як працівника, професіонала.

3. Серед жінок, засуджених до позбавлення волі, вирізняються такі рефлексивні типи: рефлексивно-агресивний (з низьким рівнем розвитку рефлексії та високими показниками агресивності і ворожості); рефлексивно-аутоагресивний (із середнім рівнем розвитку рефлексії та високим показником самозвинувачення); рефлексивно-розсудливий (з високим рівнем рефлексії, вищим у порівнянні з іншими типами показниками онтогенетичної рефлексії, саморозуміння, почуття провини, загального рівня інтелекту, тривожності).

4. Рефлексія жінок, засуджених до позбавлення волі, взаємопов'язана з такими особистісними характеристиками: самозвинуваченням, саморозумінням, агресивністю, ворожістю, почуттям провини, загальним рівнем інтелекту та тривожністю.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективою подальших досліджень даного напрямку є диференціація програми психологічного супроводу відповідно до виявлених рефлексивних типів та її апробація.

Література

1. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – М.: Наука, 1992. – 222 с.

2. Глоточкин А. Д. Эмоции и чувства человека, лишённого свободы / А. Д. Глоточкин, В. Ф. Пирожков. – М., 1970. – 254 с.
3. Еникеев М. И. Юридическая психология с основами общей и социальной психологии: учеб. для вузов / М. И. Еникеев. – М.: Норма, 2005. – 640 с.
4. Карпов А. В. Закономерности структурной организации рефлексивных процессов / А. В. Карпов. // Психологический журнал. – 2006. – Т.27. – № 6. – С. 18–28.
5. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов. // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко, В. О. Солов'єнко. – К.: ЦУЛ, 2000. – 255 с.
7. Максимова Н. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді / Н. Максимова, С. Толстоухова. – К.: Академпрес, 2000. – 200 с.
8. Пирожков В. Ф. Кримінальна психологія / В. Ф. Пирожков. – М.: ЮЛ, 1988. – 231 с.
9. Сахно С. В. Взаємозв'язок між рефлексією і особистісними змінами засуджених жінок в умовах виправної колонії під час відбування покарання / С. В. Сахно. // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Том VII. Екологічна психологія. – Випуск 35. – С. 245–255.
10. Степанов С. Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследованию / Степанов С. Ю., Семенов И. Н. // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С. 31–40.
11. Сулицький В. В. Психологічні аспекти підготовки засуджених до життя на волі / В. В. Сулицький. // Теорія та досвід застосування тренінгових технологій у практичній психології: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: КІВС, 2003. – С. 230–236.
12. Щедровицкий Г. П. Рефлексия / Г. П. Щедровицкий. // Избранные труды. – М.: Сфера, 1995. – С. 485–495.

Транслітерація

1. Antonyan Yu. M. Prestupnost sredi zhenshchin / Yu. M. Antonyan. – М.: Nauka, 1992. – 222 s.
2. Glotchkin A. D. Emotsii i chuvstva cheloveka, lishennogo svobody / A. D. Glotchkin, V. F. Pirozhkov. – М., 1970. – 254 s.
3. Enikeev M. I. Yuridicheskaya psihologiya s osnovami obshchey i sotsialnoy psihologii: ucheb. dlya vuzov / M. I. Enikeev. – М.: Norma, 2005. – 640 s.
4. Karpov A. V. Zakonomernosti strukturnoy organizatsii refleksivnyh protsessov / A. V. Karpov. // Psihologicheskij zhurnal. – 2006. – Т.27. – № 6. – С. 18–28.
5. Karpov A. V. Refleksivnost kak psihicheskoe svoystvo i metodika ee diagnostiki / A. V. Karpov. // Psihologicheskij zhurnal. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
6. Maksimenko S. D. Zagalna psihologiya: navch. posib. / S. D. Maksimenko, V. O. Solovienko. – К.: TsUL, 2000. – 255 s.
7. Maksimova N. Sotsialno-psihologichnij aspekt profilaktiki adiktivnoyi povedinki pidlitkiv ta molodi / N. Maksimova, S. Tolstouhova. – К.: Akadempres, 2000. – 200 s.
8. Pirozhkov V. F. Kriminalnaya psihologiya / V. F. Pirozhkov. – М.: YuL, 1988. – 231 s.

9. Sahno S. V. Vzaemozv'yazok mizh refleksieyu i osobistisnimi zminami zasudzhениh zhіnok v umovah vipravnoyi koloniyi pid chas vidbuvannya pokarannya / S. V. Sahno. //Aktualni problemi psihologiyi: Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – Tom VII. Ekologichna psihologiya. – Vipusk 35. – S. 245–255.
10. Stepanov S. Yu. Psihologiya refleksii: problemy i issledovaniyu / Stepanov S. Yu., Semenov I. N. // Voprosy psihologii. – 1985. – № 3. – S. 31–40.
11. Sulitskiy V. V. Psihologichni aspekti pidgotovki zasudzhениh do zhittya na voli / V. V. Sulitskiy. // Teoriya ta dosvid zastosuvannya treningovih tehnologiy u praktichniy psihologiyi: Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. – K.: KIVS, 2003. – S. 230–236.
12. Shchedrovitskiy G. P. Refleksiya / G. P. Shchedrovitskiy. // Izbrannye trudy. – M.: Sfera, 1995. – S. 485–495.

Сахно С.В.

Особенности рефлексии женщин, в условиях лишения свободы

В статье приведены результаты исследования особенностей рефлексии осужденных женщин в условиях исправительной колонии, определены уровни и типы рефлексии. Констатировано, что воспитательный процесс в пенитенциарных учреждениях может быть оптимизирован путем развития рефлексии у осужденных женщин. Источников – 12.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивные типы, факторы рефлексии, осужденные к лишению свободы, ресоциализация.

Sakhno S.V.

Features of reflection of women in detention

The article presents the results of studies of the reflection of female convicts in correctional colonies, defined levels of reflection. Stated that the educational process in the penitentiary institutions can be optimized through the development of reflection among female offenders. Sources – 12.

Key words: reflection, reflexive types, factors of reflection, convicted to imprisonment, resocialization.

Сахно Світлана Віталіївна – старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Приазовського державного технічного університету, практичний психолог МК ДВНЗ "ПДТУ", м. Маріуполь

УДК 159.9

Сінко Л.О.

ОГЛЯД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В статті представлено вітчизняний та зарубіжний досвід аналізу соціально-психологічних проблем мігрантів. Визначено соціальні, культуральні, психологічні та інші проблеми адаптації вимушених переселенців в сучасних українських реаліях. Джерел – 9.

376